

رفتار شناسی مریبان مهدهای کودک در زمان زلزله، مورد شناسی مهدهای تهران

فرخ پارسی زاده

عضو هیأت علمی پژوهشکده مدیریت خطرپذیری و بحران، پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
parsizadeh@gmail.com

فاطمه نادرمحمد

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، تهران، ایران
fnaderm@iiees.ac.ir

علاء الدین اعتماد اهری

عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، تهران، ایران
ala.etemad@gmail.com

کلید واژه‌ها: رفتار، زلزله، مریبان مهد کودک، دانش، آگاهی

چکیده

شهر تهران یکی از آسیب پذیرترین نقاط کشور در زمان وقوع زلزله تلقی می‌شود (سایت اطلاع رسانی مدیریت بحران ایران) و با جمعیت حدود ۸/۵ میلیون نفر (سایت مرکز آمار و اطلاعات ایران) و وجود ۵۶۶۶ مهد کودک، ضرورت توجه به آموزش مریبان مهد کودک و پیش دبستانی استان تهران که جمعیتی حدود ۴۶۳۹ نفر را شامل می‌شوند توجیه می‌نماید (آمار سازمان بهزیستی استان تهران). به منظور آگاهی از میزان دانش و رفتار مریبان مهد های کودک تهران از پدیده زلزله و رفتار احتمالی آنها در زمان وقوع زلزله تحقیق میدانی در این زمینه انجام شد. حجم نمونه آماری در این پژوهش ۲۸۸ نفر از مجموع ۱۰۵۵ نفر جامعه آماری مریبان مهد کودک های مستقر در ۱۵ منطقه از مجموع ۲۲ منطقه شهرداری در تهران بزرگ بوده است.

مقاله حاضر برگرفته شده از نتایج عوامل مؤثر بر دانش و آگاهی مریبان در زمینه زلزله و ۴ سؤال از مجموعه سؤالات پرسشنامه این پژوهش است، که به بررسی رابطه بین سن، سابقه خدمت، میزان تحصیلات مریبان مهدها، سابقه تأسیس مهد کودک، و رفتار احتمالی مریبان در هنگام وقوع زلزله در فضای باز و در فضای بسته می‌باشد. همچنین در این مقاله دیدگاههای مریبان نسبت به پدیده زلزله، وضعیت ایمن سازی غیر سازه ای مهد کودکی مورد ارزیابی قرار گرفته و به عوامل بیرونی مانند محدوده جغرافیایی مهدهای کودک در نوع رفتار احتمالی مریبان هنگام وقوع زلزله در فضای باز و فضای بسته پرداخته شده است.

نتایج داده‌ها نشان می‌دهد که دیدگاه مریبان مهد کودکی نسبت به پدیده زلزله مناسب است و درصد قابل توجهی از مریبان مهد کودکی به ایمن سازی غیر سازه ای تاکید داشته‌اند. همچنین رابطه معناداری بین محدوده جغرافیایی مهد کودک ها و رفتار احتمالی مریبان در هنگام وقوع زلزله در فضای باز و در فضای بسته وجود ندارد. همچنین با بررسی رفتار مریبان هنگام وقوع زلزله در فضای بسته و در فضای باز مشخص گردید که میزان آگاهی آنان در نوع رفتار مناسب در فضای بسته بیشتر از فضای باز بوده، و از میان افراد آگاه در فضای بسته عده بیشتری به قرار گیری در مکان مناسب اشاره کرده‌اند.

مقدمه

آموزش در زمینه پدیده زلزله و ایمنی در برابر آن، از سال ۱۳۶۸ با هدف گسترش فرهنگ ایمنی در برابر زلزله در سطح جامعه و افزایش میزان آگاهی و دانسته‌های مردم جهت ارتقاء سطح آمادگی آنها شکل گرفت در این میان آموزش کودکان مهد کودکی که بخش وسیعی از جامعه را

تشکیل می دهند دارای ضرورت است (سایت پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، به همین دلیل آگاه سازی مربیان این مراکز و آگاهی از رفتار احتمالی این مربیان که ناشی از دانش و آگاهی آنهاست بسیار حائز اهمیت است.

مقاله حاضر با هدف بررسی و شناخت رفتار احتمالی و دانش مربیان مهدهای کودک در مناطق شهر تهران در زمان زلزله برگرفته از پژوهشی است با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر سطح دانش و آگاهی مربیان مهدهای کودک از زلزله. در این پژوهش جمع آوری اطلاعات و داده‌ها از طریق مصاحبه حضوری و تکمیل پرسشنامه انجام شده است. به علت گستردگی مهدها و وسعت تهران بزرگ، جمع آوری پاسخ سوالات پرسشنامه‌ها توسط دو پرسشگر به مدت ۲ و ماه و نیم و انجام پذیرفت. سوالات پرسشنامه شامل پرسشهای باز پاسخ و بسته پاسخ بوده و شامل ۳ بخش ۱- عوامل مؤثر بر دانش و آگاهی مربیان در زمینه زلزله شامل (سن، سابقه خدمت، میزان تحصیلات، سابقه تأسیس مهد کودک و محدوده جغرافیایی مهد کودکیها)، دوم؛ میزان اطلاعات، دانش و آگاهی مربیان از پدیده زلزله و از نحوه فراگیری آموزشها، و سوم؛ میزان آگاهی، آمادگی و رفتار احتمالی مربیان در زمان وقوع زلزله در فضای باز و بسته بوده است.

قبل از انجام تحقیق به منظور سنجش روایی و اعتبار پرسشنامه، یک آزمون به صورت پایلوت در میان ۴۰ نفر از مربیان مهدها انجام شد و پس از بررسی نقاط ضعف تغییرات لازم در سوالات پرسشنامه انجام پذیرفت. در انتخاب مهد کودکیها با توجه به پراکندگی آنها در مناطق مختلف تهران تلاش شد تا توزیع مناسب آنها مورد توجه قرار گیرد. پس از جمع آوری داده‌ها از آزمونها مجذورکای، تحلیل واریانس و آمارهای توصیفی و استنباطی برای توصیف تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

در این تحقیق جستجویی در میان تحقیقاتی که در کشورهای خارجی انجام شده صورت گرفت و نتایج نشان می دهد که در کشورهای دیگر نیز تحقیقات منسجمی در رابطه با نوع رفتار احتمالی مربیان مهدها در زمان وقوع زلزله انجام نشده است. بنابر این، این مقاله می تواند زمینه ساز تحقیقات بیشتری در رابطه با این موضوع باشد و سبب شناخت هر چه تمام تر دانش و رفتار مربیان مهدها که سهم بسزایی در آموزش کودکان کشور دارند را نشان دهد.

پیشینه پژوهش

به منظور پیشبرد آموزش موضوع زلزله و ایمنی به کودکان و ارتقاء سطح آگاهی آنها و همچنین بررسی رفتار مربیان مهدهای کودک، تحقیقاتی در این زمینه انجام شده است که به بخشی از اقدامات و تحقیقات انجام شده در این راستا اشاره می شود.

کتاب راهنمای تدریس مفهوم زلزله و ایمنی

در سال ۱۳۸۳ کتابی تحت عنوان راهنمای تدریس مفهوم زلزله و ایمنی (ویژه مربیان مهدهای کودک) برای مربیان مهد کودکیها در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله تألیف شد. (سایت پژوهشگاه زلزله شناسی) این کتاب جهت کمک به مربیان و ارائه الگوهای تدریس در زمینه پدیده زلزله به معرفی خصوصیات کودکان مهد کودک و پیش دبستان پرداخته است. همچنین کتاب مذکور به نحوه استفاده از روشهای کمک آموزشی مانند بازی، قصه گوئی، شعر، کاردستی، نقاشی می پردازد. (پارسی زاده و حشمتی ۱۳۸۳) این کتاب به زبان انگلیسی نیز ترجمه و به چاپ رسیده است (Parsizadeh et al., 2007).

ارزیابی روشهای کاربردی برای آموزش مفاهیم زلزله به کودکان پیش دبستانی

این پژوهش در سال ۱۳۹۰ در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله انجام شد. از آنجا که در سطح کشور مراکز پیش دبستانی و مهد کودک غالباً در یک مکان متمرکز هستند و ۵ و ۶ ساله های مهد کودکیها پیش دبستانی ۱ و ۲ هستند، نمونه آماری مورد نظر از مهدهای کودک انتخاب شده و موضوع زلزله و ایمنی با روشهای مختلف به کودکان آموزش داده شد. سپس روشهای مختلف آموزش، از جمله نمایش عروسکی، شعر، قصه، نقاشی و گفتگو مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج یافته‌ها راهکارها و پیشنهادهایی به منظور تسهیل فرآیند آموزش در مقطع پیش دبستانی ارائه گردید. در این راستای روشهای مذکور، دیدگاه مربیان و کودکان، دیدگاه والدین در خصوص زلزله و ایمنی تشریح و با ارائه یک نمونه طرح درسی با موضوع "زلزله و ایمنی" به مشاهدات تدریس مربیان درباره این موضوع اشاره گردید (ایزدخواه و حشمتی، ۱۳۹۰)

بررسی و بازنگری روشهای آموزشی مورد استفاده مربیان مهدهای کودک تهران در رابطه با زلزله و ایمنی

این پژوهش در سال ۱۳۸۷ توسط پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله و سازمان بهزیستی تهران انجام شد. در تحقیق مذکور بر اساس نمونه گیری تصادفی ساده، از میان جامعه آماری ۵۶۰ نفر مربیان مناطق شمیرانات و جنوب تهران تعداد ۸۷ نفر

نمونه انتخاب شدند. این مربیان در دوره آموزشی یک روزه که توسط پژوهشگاه و سازمان بهزیستی برگزار گردید شرکت کرده بودند. ابزار پژوهش پرسشنامه ای شامل سه سؤال (یک سؤال باز و دو سؤال بسته) بود و روش تحقیق بر اساس روش زمینه یابی انجام شد. (حشمتی و ایزدخواه، ۱۳۸۷)

علاوه بر مطالعات و تحقیقاتی که در رابطه با مربیان مهد کودکی که وظیفه آموزش کودکان در این زمینه را به عهده دارند تحقیقات و پژوهشهایی نیز در مورد آگاهی و رفتار خود کودکان در زمینه زلزله و ایمنی در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله انجام شده که به ذکر برخی از آنها پرداخته می شود.

بررسی آگاهی کودکان و نوجوانان در زمینه موضوع زلزله و پیامدهای آن

این پژوهش در سال ۱۳۸۲ در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله انجام شد و به بررسی آگاهی کودکان و نوجوانان مقطع دبستان و راهنمایی پرداخته است. هدف این پژوهش، بررسی میزان آگاهی و شناخت کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۴ ساله از پدیده زلزله و پیامدهای آن از طریق نقاشی می باشد، لازم به ذکر است ۶ ساله های این پژوهش جزء کودکان مهد کودک بوده اند. در این تحقیق نمونه گیری ۱۰۴۱ نقاشی کودکان و نوجوان که در سومین مسابقه آسیایی زلزله و ایمنی در سال ۱۳۸۰ شرکت کرده بودند ارزیابی شد. برای بدست آوردن نتایج داده ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد و با استفاده از یک چک لیست نقاشی های کودکان و نوجوان مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان میدهد که سطح آگاهی کودکان ۶ ساله ایرانی در مقایسه با دیگر کشورهای آسیایی شرکت کننده در مسابقه نقاشی مناسب تر بوده و اکثر آنها پناهگیری زیر میز را به تصویر کشیده بودند. (حشمتی، ۱۳۸۲)

ارزیابی دیدگاه زلزله و ایمنی در نقاشی کودکان و نوجوانان

این پژوهش در سال ۱۳۷۵ در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله انجام شد، ۱۹۴۴ نقاشی کودکان و نوجوانان ایرانی در سه گروه سنی ۶-۸، ۹-۱۲، ۱۳-۱۵ سال که در دومین مسابقه آسیایی نقاشی زلزله و ایمنی سال ۱۳۷۴ شرکت کرده بودند مورد ارزیابی قرار گرفت. لازم به ذکر است که گروه سنی ۶ ساله این تحقیق نیز می توانند جزء کودکان مهد کودک و پیش دبستانی باشند. روش جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه و سپس از طریق آزمونهای آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. (پارسی زاده و رضایی پناه، ۱۳۷۵)

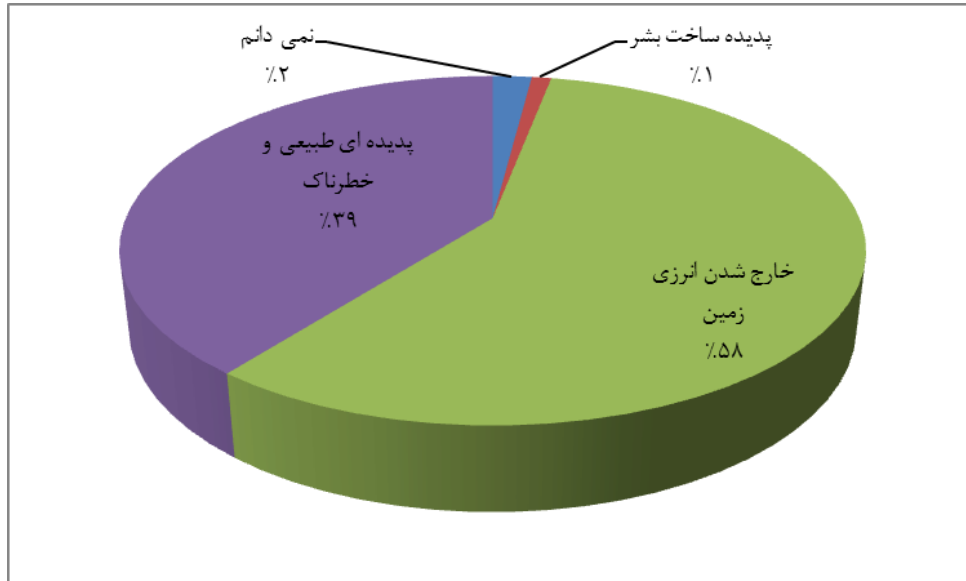
توضیح مختصر عوامل مؤثر بر دانش و آگاهی مربیان

نتایج تحلیل بدست آمده از این پژوهش نشان می دهد مربیان مهدهای تهران غالباً جوان بوده به طوریکه ۵۱٪ آنها تا گروه سنی ۳۰ سال قرار میگیرند، همچنین ۶۲٪ آنها دارای سابقه خدمت کمتر از ۵ سال هستند. آنچه که قابل توجه است این که اکثر آنها از تحصیلات دانشگاهی برخوردار هستند به طوریکه ۵۱٪ دارای لیسانس و ۳/۵٪ دارای فوق لیسانس هستند. از طرفی تنها ۳۱٪ از مهدهای مورد تحقیق دارای سابقه فعالیت کمتر از ۵ سال می باشند.

سازمان بهزیستی مهدهای تهران بزرگ را از نظر جغرافیایی به سه بخش شمیرانات، شهرستان تهران (شرق، غرب و مرکز)، ری و جنوب تهران تقسیم نموده است، به منظور شناخت رفتار مربیان مهدها در زمان زلزله در داخل ساختمان و فضای باز رابطه بین متغیر محدوده جغرافیایی و سؤالات ۱۲ و ۱۳ "اگر با کودکان در فضای باز باشید و زلزله ای رخ دهد چه کار خواهید کرد؟" و "اگر هم اکنون زلزله ای در مهد رخ دهد چه کار خواهید کرد؟" مورد بررسی قرار گرفت. نتایج داده ها نشان می دهد که رابطه معناداری بین مناطق جغرافیایی و نوع رفتارها وجود ندارد، بدین معنا که نوع مناطق جغرافیایی عامل مؤثری در رفتار احتمالی مربیان نبوده است. احتمالاً اطلاع رسانی و آموزش های یکسان در زمینه زلزله از طرق مختلف در مناطق جغرافیایی می تواند یکی از عوامل مؤثر این نتیجه می باشد.

دیدگاه مربیان در خصوص پدیده زلزله

بررسی نتایج داده های تحقیق نشان می دهد که دیدگاههای مربیان در خصوص پدیده زلزله مناسب است و تنها ۱٪ وقوع زلزله را "ساخته دست انسان" می دانند، ۵۸٪ افراد نسبت به آن اطلاعات درستی داشته اند و زلزله را، "ناشی از خارج شدن انرژی از زمین" می دانند. در این میان ۳۹٪ مربیان نیز زلزله را "پدیده ای طبیعی و خطرناک" می دانند و فقط ۲٪ راجع به این پدیده هیچ دانش و اطلاعاتی ندارند (شکل ۱).

شکل ۱: نتایج پاسخهای مربوط به دیدگاه های مربیان در خصوص پدیده زلزله

بررسی وضعیت ایمن سازی غیر سازه ای مهد کودکا

از مجموع ۲۲۸ مهد کودک مورد تحقیق ۷۵٪ مربیان اظهار داشتند برای کاهش آسیبهای ناشی از زلزله در مهدهای آنها "ایمن سازی غیر سازه ای" انجام پذیرفته است این پاسخ ها در ۴ گروه طبقه بندی شدند که بیشترین متغیر با ۴۸٪ مربوط به "چسب زدن به شیشه پنجره ها و ایمن سازی" آنها بوده است، ۲۸/۵٪ گفته اند که برای ایمن سازی غیر سازه ای به "محکم کردن وسایل پرتاب شدنی مانند کمدها و قفسه ها" و ... مبادرت نموده اند. همچنین ۱۱٪ پاسخها به "قرار ندادن اجسام سنگین در طبقات بالای کمدها، قفسه ها" و ... اختصاص دارد و تنها ۳٪ مربیان به "رفع سد معبر و برداشتن اشیاء مزاحم از سر راه و مسیرهای خروجی" اشاره داشته اند (شکل ۲).

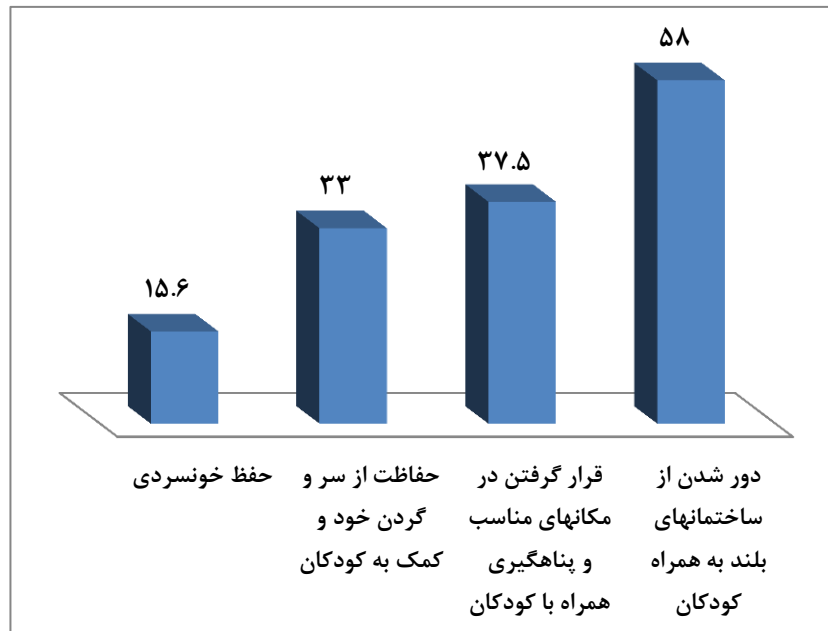

شکل ۲: نتایج پاسخهای مربوط به ایمن سازی غیر ساختمانی

بررسی رفتار احتمالی مربیان در هنگام وقوع زلزله در فضای باز

پاسخهای دریافت شده برای شناخت رفتار احتمالی مربیان در داخل مهد و همچنین فضای باز در هنگام وقوع زلزله، بر اساس مقیاس ۵ گزینه ای لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. پاسخهای مربیان در ۵ قسمت ناآگاه، نسبتاً ناآگاه، آگاهی متوسط، نسبتاً آگاه و آگاه تقسیم بندی

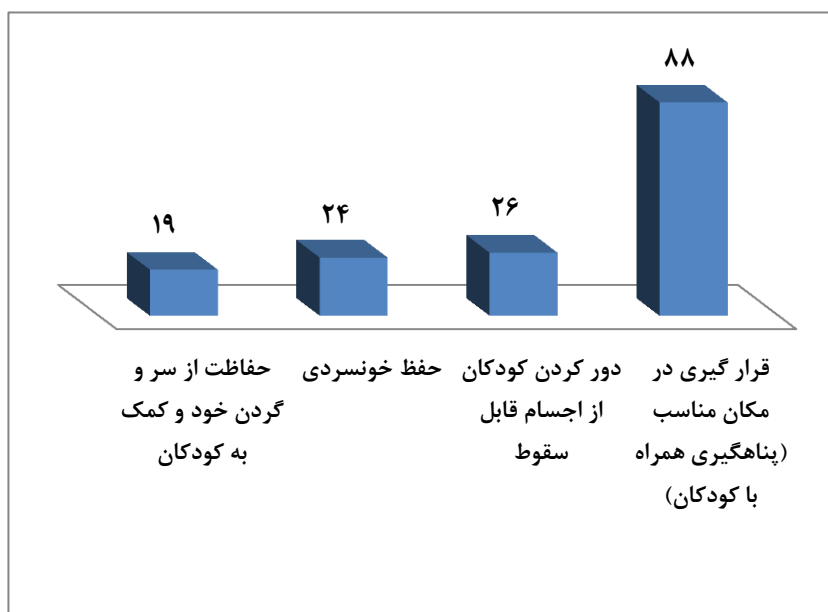
شده‌اند. از این میان تنها ۴٪ از کل مربیان مهدها در زمینه "رفتار مناسب در هنگام وقوع زلزله در فضای باز" نسبتاً آگاه هستند و ۱۹/۴٪ دارای آگاهی متوسط همچنین به ترتیب ۷۴٪ و ۲٪ نسبتاً ناآگاه و ناآگاه هستند. نتایج بدست آمده از این بخش از تحقیق نشان می‌دهد که ۵۸٪ از مربیان به "دور شدن از ساختمانهای بلند به همراه کودکان"، ۳۷/۵٪ به "قرار گرفتن در مکانهای مناسب و پناهگیری همراه با کودکان"، ۳۳٪ از آنها به "حفاظت از سر و گردن خود و کمک به کودکان" و در آخر ۱۵/۶٪ به متغیر "حفظ خونسردی" اشاره داشته‌اند (شکل ۳).

شکل ۳: نتایج پاسخهای مربوط به رفتار در فضای باز

بررسی رفتار احتمالی مربیان در هنگام وقوع زلزله در فضای بسته

بررسی نتایج داده‌ها نشان می‌دهد در زمینه رفتار مناسب در هنگام وقوع زلزله در فضای بسته، از کل مربیان به ترتیب ۱۰٪ نسبتاً آگاه و ۳٪ آگاه هستند. متغیر "پناهگیری همراه با کودکان در مکانی امن" با ۸۸٪ بیشترین انتخاب مربیان برای رفتار احتمالی در زمان زلزله در داخل مهدها می‌باشد و سپس "دور کردن کودکان از اجسام قابل سقوط" با ۲۶٪، "حفظ خونسردی" ۲۴٪ و متغیر "حفاظت از سر و گردن خود و کمک به کودکان" با ۱۹٪ کمترین انتخاب مربیان را به خود اختصاص داده است (شکل ۴).

شکل ۴: نتایج پاسخهای مربوط به رفتار در فضای بسته

نتایج

- ✓ با توجه به وجود عواملی مانند: آموزش ها، دستورالعمل ها، بروشورهای ارائه شده و برگزاری مانورها در سطح مهدهای کودک، تأثیر مثبت این عوامل در مهد کودکها مورد انتظار بوده است، اما به نظر می رسد نداشتن تجربه عینی مربیان مهدها از زلزله می تواند یکی از عوامل مؤثر در نوع رفتارهای احتمالی آنها به شمار آید.
- ✓ به نظر می رسد ساختار سازه ای مهدها به گونه ای است که وجود پنجره های شیشه ای عامل موثری در افزایش نگرانی مربیان در زمان وقوع زلزله تلقی میشود به طوری که اکثراً چسب زدن به شیشه پنجره ها را، مهمترین روش ایمن سازی غیر سازه ای در مهد ذکر نموده اند.
- ✓ به نظر می رسد مربیان مهدها تصور مناسبی از رفتار مناسب در فضای باز در زمان زلزله ندارند و آگاهی آنها در خصوص رفتار مناسب در زمان وقوع زلزله در فضای بسته بیشتر است، شاید یکی از دلایل آن، این امر باشد که اکثر آموزشهای ارائه شده در زمینه اقدامات مناسب در داخل ساختمانها بوده است؛
- ✓ حفظ آرامش و خونسردی مربیان در زمان وقوع زلزله برای مدیریت بحران و کمک به کودکان، رابطه مستقیم با میزان شناخت و آگاهی آنها نسبت به این پدیده دارد، به نظر میرسد در این زمینه اقدامات انجام شده بسیار اندک بوده است.
- ✓ از محدودیت های این پژوهش می توان به دشواری دسترسی به آمار و اطلاعات دقیق از مراکز متعدد، عدم همکاری تعدادی از مهد کودکها جهت شرکت در آزمون و تکمیل پرسشنامه ها اشاره کرد.

مراجع

- استوار ایزدخواه ی و حشمتی و (۱۳۹۰) گزارش ارزیابی روشهای کاربردی برای آموزش مفاهیم زلزله به کودکان پیش دبستانی، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
- آمار سازمان بهزیستی کل استان تهران
- پارسی زاده ف و حشمتی و (۱۳۸۲) کتاب راهنمای تدریس مفهوم زلزله و ایمنی، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
- پارسی زاده ف و رضایی پناه ن (۱۳۷۵) ارزیابی دیدگاه زلزله و ایمنی در نقاشی کودکان و نوجوانان، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
- حشمتی و و استوار ایزدخواه ی (۱۳۸۷) بررسی و بازنگری روشهای آموزشی مورد استفاده مربیان مهدهای کودک تهران در مورد موضوع زلزله و ایمنی، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
- حشمتی و (۱۳۸۲) بررسی آگاهی کودکان و نوجوانان در زمینه موضوع زلزله و پیامدهای آن، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، تهران، ایران
- سایت پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، دسترسی در (www.iiees.ac.ir)
- سایت مرکز آمار و اطلاعات ایران، دسترسی در (www.amar.org.ir)
- سایت اطلاع رسانی مدیریت بحران ایران، دسترسی در (www.idman.ir)

Parsizadeh F, Izadkhah YO and Heshmati V (2007) Teaching Guidelines on Earthquake and Safety for Kindergarten Teachers, in English, Joint Project with UNESCO